

УДК 336.5.02

Олена СЕРДЮК,
Тетяна ЗАРЕВЧАЦЬКА

УПРАВЛІННЯ ГРОШОВИМИ ПОТОКАМИ В СИСТЕМІ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛОГО ПІДПРИЄМСТВА

Резюме. Обґрунтовано значення аналізу грошових потоків від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності для оцінки ефективності функціонування малого підприємства. Доведено визначальну роль дослідження системи управління грошовими потоками малого підприємства для формування висновків про ефективність його діяльності.

The summary. Value of the analysis of monetary streams in aspect of operational, investment and financial activity for an estimation of efficiency of functioning of a small enterprise is evidenced. The defining role of research of a control system by monetary streams of a small enterprise for formation of conclusions about efficiency of its activity is proved.

Ключові слова: ефективність, мале підприємство, грошовий потік, рух грошових коштів, інноваційна діяльність, операційна діяльність, інвестиційна діяльність, фінансова діяльність

Постановка проблеми. Критерієм ефективного функціонування малого підприємства є його спроможність до розвитку та розширення діяльності. Дослідження ефективності діяльності підприємства передбачає застосування ряду підходів, в основі яких полягає зіставлення витрат та результатів діяльності [1 - 3], а також оцінка вартості підприємства та аналіз його потенціалу, який дозволяє нарощувати обсяги діяльності в довгостроковому періоді [4 - 6]. Однак підвищення ефективності та розширення діяльності є можливими за умови капіталізації частини прибутку шляхом спрямування частини коштів на здійснення інноваційної діяльності. Тому оцінка ефективності діяльності малого підприємства має передбачати дослідження руху його коштів, тобто аналіз грошового потоку підприємства.

Аналіз останніх досліджень. Питання оцінки ефективності діяльності підприємств висвітлені у працях таких вчених, як І. П. Булеєв, Н. Ю. Брюховецька, А. М. Турило [1 - 3]. Проблемам управління грошовими потоками підприємства та ролі впливу розподілу грошових коштів на результати діяльності підприємства присвячені праці таких вчених, як С. С. Аптекар, І. О. Бланк, Г. О. Крамаренко, Л. А. Костирко, Л. О. Лігонено, Н. В. Осадчук, Й. М. Петрович, М. Д. Прокопенко, О. П. Провович, В. П. Савчук, Т. Б. Хлевицька, І. А. Шестова. Як зазначено І. О. Бланком, “управління грошовими потоками являє собою систему принципів та методів розробки та реалізації управлінських рішень..., спрямованих на забезпечення фінансової рівноваги підприємства та стійкого його зростання” [7, с. 50]. І. А. Шестовою [8] доведено доцільність оцінки ефективності діяльності підприємства шляхом аналізу системи фінансових коефіцієнтів та оптимізації грошового потоку. Крім того, дослідником справедливо відзначено, що через неспівпадання у часі моментів визнання доходу від реалізації та отримання коштів за таку реалізацію в умовах чинного законодавства, в процесі фінансового планування важливою є спрямованість саме на формування грошового потоку, а не на формування реалізаційного доходу. В дослідженнях Т. Б. Хлевицької [9] чистий рух грошових коштів розглядається “як підґрунтя платоспроможності, фінансової стійкості, ділової активності та самофінансування підприємств”. О. П. Просович [10] в процесі оцінки інвестиційної діяльності підприємств наголошено на взаємному зв'язку різних видів діяльності та на необхідності комплексного аналізу грошових потоків від операційної, інвестиційної, фінансової діяльності. Враховуючи глибину проведених досліджень з питання ролі керування грошовими потоками в процесі управління ефективністю діяльності, невирішеною залишається проблема застосування аналізу грошового потоку на малих підприємствах.

Метою статті є обґрунтування доцільності застосування аналізу грошових потоків від різних видів діяльності в процесі дослідження ефективності функціонування малого підприємства.

Виклад основного матеріалу. Оцінка ефективності діяльності суб'єкта господарювання передбачає застосування декількох підходів. Найбільш прийнятною для застосування в межах управління діяльністю підприємства є “співвідношення отриманого в грошовій формі результату з витратами на його досягнення” [3, с. 8-9]. Однак, враховуючи специфічні особливості діяльності малих підприємств з одного боку та певну багатоманітність методів оцінки

ефективності з іншого боку, дослідниками [4 - 6] наголошено на доцільності діагностики ефективності малого підприємства шляхом визначення інтегрального показника його вартості. Одним із підходів, що застосовується в процесі оцінки вартості підприємства, є доходний, який ґрунтується на методі дисконтування чистого грошового потоку [11]. В межах застосування цього підходу передбачається, що показник вартості підприємства є тим більшим, чим більшим є показник чистого грошового потоку. Однак в процесі управління підприємством вкрай важливою є не стільки максимізація, скільки оптимізація грошового потоку для досягнення збалансованості останнього.

Грошовий потік підприємства визначено І. О. Бланком як “сукупність розподілених за окремими інтервалами періоду часу, що розглядається, надходжень та виплат грошових коштів, що генеруються його господарською діяльністю, рух яких пов'язаний з чинниками часу, ризику та ліквідності” [7, с. 17]. Збалансованими є такі грошові потоки, за якими “забезпечено збалансованість між обсягами позитивного та від'ємного їх видів (з урахуванням приросту запасу грошових коштів)” [7, с. 42]. Дослідниками [7, 12] наголошено на негативних наслідках як дефіцитних, так і надлишкових грошових потоків. Дефіцитний грошовий потік стримує розвиток діяльності підприємства через нестачу обігових коштів, що виражається у недостатній платоспроможності підприємства та у зростанні кредиторської заборгованості. Наявність надлишкового грошового потоку, в свою чергу, свідчить про неефективне використання тимчасово вільних коштів, які можуть бути вкладені в інноваційні розробки, оновлення необоротних активів, а також інвестовані в інші види підприємницької діяльності.

Аналіз грошового потоку передбачає його дослідження та класифікацію за видами господарської діяльності: грошовий потік від операційної, від інвестиційної, фінансової діяльності.

В межах операційної діяльності підприємством здійснюються такі операції, як розрахунки з контрагентами для забезпечення основної діяльності, розрахунки з працівниками, бюджетом та фондами соціального страхування. Інвестиційна діяльність підприємства, відповідно до П(С)БО № 4 [13], передбачає придбання та реалізацію тих необоротних активів, а також тих фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів. Відповідно, грошовий потік у результаті інвестиційної діяльності являє собою грошові надходження та виплати, що пов'язані з операціями з необоротними активами, з продажем або придбанням акцій інших підприємств, а також з отриманням відсотків за фінансові інвестиції в боргові цінні папери тощо. Фінансова діяльність являє собою діяльність, яка призводить до змін розміру і складу власного та позикового капіталу підприємств [13]. Грошовий потік з фінансової діяльності передбачає надходження та платежі з отримання та погашення кредитів, зі сплати дивідендів. Аналіз грошового потоку за видами діяльності дозволяє дослідити політику управління підприємством на певному етапі його розвитку, а також оцінити ефективність діяльності підприємства з точки зору формування та використання його коштів.

Організація діяльності малих підприємств в межах чинного законодавства не передбачає формування інформації для окремого аналізу грошового потоку за видами діяльності. Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва не містить Звіту про рух грошових коштів, який є основним джерелом інформації для аналізу руху грошових коштів на підприємствах, що застосовують загальну систему складання звітності. Водночас, ефективне функціонування малого підприємства можливе лише за умови здійснення ним не тільки операційної діяльності, а і діяльності, що спрямована на капіталізацію прибутку, тобто на здійснення інноваційних розробок та впроваджень, оновлення необоротних активів, розміщення коштів у цінних паперах інших підприємств. Іншими словами, діяльність малого підприємства може бути ефективною за умови здійснення інвестиційної та фінансової діяльності. Тому в процесі оцінки ефективності функціонування малого підприємства поряд із кількісною оцінкою показників діяльності доцільним є виконання якісного аналізу грошових потоків шляхом дослідження чистого руху грошових коштів від операційної, інвестиційної, фінансової діяльності за певний період часу.

У таблиці 1 розроблено якісну характеристику залежності ефективності діяльності підприємства від характеру грошових потоків від різних видів діяльності. Позитивний грошовий потік від певного виду діяльності відзначено знаком “+”, від'ємний – знаком “-”.

Таблиця 1

Якісна характеристика впливу характеру руху грошових коштів на ефективність діяльності малого підприємства

Порядковий номер ситуації	Грошовий потік від			Висновок про ефективність використання коштів
	операційної діяльності	інвестиційної діяльності	фінансової діяльності	
1	+	+	+	Неефективне
2	+	+	-	Ефективне
3	+	-	-	Ефективне
4	-	+	-	Неефективне
5	+	-	+	Ефективне
6	-	+	+	Неефективне
7	-	-	+	Неефективне
8	-	-	-	Неефективне

Наведені в таблиці 1 ситуації розподілу грошових коштів підприємства можуть бути проілюстровані таким чином.

1 (+ + +) Діяльність є неефективною, оскільки за умови позитивного руху грошових коштів від операційної та фінансової діяльності підприємству доцільно здійснювати платежі в межах інвестиційної діяльності. Оскільки вкладень на інвестиційні цілі не здійснюється, наведена ситуація може ілюструвати нестачу коштів від операційної діяльності для покриття поточних потреб підприємства;

2 (+ + -) Наведена ситуація ілюструє спрямування коштів, отриманих від ведення інвестиційної діяльності, на покриття зобов'язань за кредитами. Таке використання коштів свідчить про готовність підприємства до раціонального розподілу грошових коштів та оновлення необоротних активів;

3 (+ - -) Грошових коштів, отриманих від операційної діяльності, підприємству вистачає на інвестиційні цілі та на покриття кредитних зобов'язань, що свідчить про ефективність діяльності в зазначений період;

4 (- + -) Зазначена ситуація свідчить про кризовий стан підприємства, оскільки існування за рахунок позитивного руху лише інвестиційних коштів можливе протягом вкрай незначного періоду часу;

5 (+ - +) Кошти, отримані від операційної діяльності, а також залучені кредитні ресурси спрямовані підприємством на інвестиційні вкладення, що свідчить про ефективне управління підприємством;

6 (- + +) Нестача операційних коштів частково компенсується надходженнями від інвестиційної та фінансової діяльності, що свідчить про неефективність керування підприємством;

7 (- - +) Діяльність є неефективною, оскільки на фоні нестачі коштів від операційної діяльності підприємством здійснюються інвестиційні платежі та залучення кредитних коштів;

8 (- - -) Ситуація майже неможлива, оскільки на фоні нестачі коштів на ведення операційної діяльності підприємством не можуть здійснюватись вкладення коштів в інвестиції та погашення кредитних зобов'язань.

Результати якісного аналізу грошових потоків малого підприємства за видами діяльності дають змогу сформулювати висновки відносно ефективності діяльності підприємства. Для підтвердження таких висновків необхідно здійснити аналіз діяльності підприємства шляхом розрахунку основних коефіцієнтів, що формуються розрахованих на підставі даних фінансової звітності.

В таблиці 2 наведено розрахунок основних фінансових коефіцієнтів діяльності інноваційно спрямованого малого підприємства "А".

Таблиця 2

Аналіз фінансового стану малого підприємства “А” на підставі аналізу коефіцієнтів, розрахованих за даними фінансової звітності за 2005 – 2007 р.р.

Найменування показника	Значення показника			Відносне відхилення, %		
	на 01.01.06 (за 2005 рік)	на 01.01.07 (за 2006 рік)	на 01.01.08 (за 2007 рік)	2006/ 2005	2007/ 2006	2007/ 2005
Вихідні дані для розрахунку фінансових коефіцієнтів						
1 Грошові кошти, тис грн	3,2	3,7	0,3	15,63	-91,89	-90,63
2 Оборотні активи, тис грн	10,7	12,9	15,5	20,56	20,16	44,86
3 Поточні зобов'язання, тис грн	1,7	1,3	1,9	-23,53	46,15	11,76
4 Власний капітал, тис грн	9	11,6	13,6	28,89	17,24	51,11
5 Валюта балансу	10,7	12,9	15,5	20,56	20,16	44,86
6 Чистий прибуток (річний показник), тис грн	1	0,6	2	-40,00	233,33	100,00
7 Витрати діяльності (річний показник), тис грн	56,6	208	462	267,49	122,12	716,25
Розрахунок фінансових коефіцієнтів						
8 Коефіцієнт поточної ліквідності (р.2/р.3)	6,29	9,92	8,16	57,66	-17,79	29,61
9 Коефіцієнт абсолютної ліквідності (р.1/р.3)	1,88	2,85	0,16	51,20	-94,45	-91,61
10 Коефіцієнт рентабельності діяльності (р.7/р.6)	1,77	0,29	0,43	-83,67	50,07	-75,50

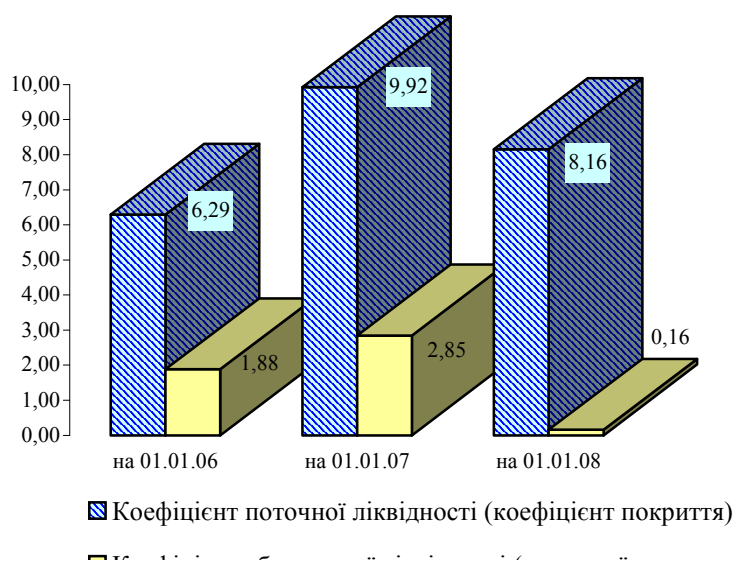

Рис. 1. Динаміка фінансових коефіцієнтів діяльності малого підприємства ДП “СКАТ”

На протязі 2005 – 2007 р.р. на підприємстві, що досліджується, спостерігається зменшення коефіцієнту рентабельності діяльності на 75,5%, що, на перший погляд, дає підстави для формування висновку про неефективність діяльності та нераціональну політику керування підприємством. Поряд зі зниженням коефіцієнта рентабельності спостерігається стійка тенденція до зниження коефіцієнту абсолютної ліквідності (загальне зниження складає 91,61%). Це пов'язано зі суттєвим зменшенням розміру грошових коштів на рахунках підприємства.

Водночас, зниження фінансових показників діяльності підприємства, що досліджується, має певні причини, які розкриваються під час аналізу грошових потоків підприємства (таблиця 3).

Таблиця 3

Динаміка руху грошових коштів малого підприємства “А” за 2005 – 2007р.р.

Найменування показника	Значення показника, тис. грн			Відносне відхилення, %		
	2005	2006	2007	2006/2005	2007/2006	2007/2005
Чистий рух коштів						
– від операційної діяльності	0,5	0,4	3,2	-20	700	540
– від інвестиційної діяльності	-0,1	0	-7,2	-100	-	7100
– від фінансової діяльності	0,3	0,1	0,6	-66,67	500	100
Чистий рух коштів за звітний період	0,7	0,5	-3,4	-28,57	-780	-585,71

Аналіз динаміки грошових потоків підприємства за видами діяльності розкриває причини зниження основних фінансових показників у 2007 році. На фоні істотного зниження рентабельності, платоспроможності та чистого грошового потоку та підприємстві спостерігається від'ємне значення чистого руху грошових коштів від інвестиційної діяльності, що пояснюється частковою зміною та модернізацією обладнання. Позитивні значення та зростання показників руху грошових коштів від фінансової діяльності свідчать про залучення кредитних коштів для забезпечення технологічного оновлення. Такий розподіл коштів відповідає ситуації 5, наведеній в таблиці 1 та свідчить про спрямованість підприємства на здійснення інноваційної діяльності. Від'ємне значення чистого грошового потоку у 2007 році за наведених умов слід вважати тимчасовим явищем, зумовленим суттєвими капіталовкладеннями у впровадження новітніх технологій.

Аналіз показників діяльності малого підприємства “А” свідчить про незадовільний стан діяльності, однак комбінація грошових потоків від різних видів діяльності дає підстави зробити висновок про ефективність діяльності підприємства та його спрямованість на інноваційну діяльність шляхом оновлення необоротних активів, тобто шляхом здійснення інвестиційної діяльності. Таким чином, результати аналізу ефективності діяльності малого підприємства, поряд із аналізом основних показників, розрахованих на підставі даних фінансової звітності, мають ґрунтуватись на результатах дослідження руху грошових коштів підприємства від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності.

Висновки. Підвищення ефективності та розширення діяльності малого підприємства є можливими за умови капіталізації частини прибутку шляхом спрямування коштів на здійснення інноваційної діяльності. У зв'язку з цим оцінка ефективності діяльності малого підприємства має передбачати аналіз руху його коштів.

Дослідження ефективності діяльності малого підприємства має бути обґрунтоване результатами аналізу руху грошових коштів такого підприємства від операційної, інвестиційної, фінансової діяльності, оскільки характер грошових потоків свідчить про політику управління підприємством та про його інноваційну спрямованість.

З метою здійснення аналізу грошових потоків від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності на малих підприємствах доцільним є складання фінансового звіту, який має містити інформацію про характер руху грошових коштів від різних видів діяльності.

Використана література

1 Булеев И. П. Стратегические и тактические аспекты повышения эффективности производственной деятельности предприятия / И. П. Булеев, Н. Д. Прокопенко // Економіка промисловості. – 2003. – № 4(22). – С. 3–9.

- 2 Турило А. М. Методологические и методические аспекты совершенствования оценки экономической эффективности / А. М. Турило, А. А. Турило // Економіка промисловості. – 2003. – № 1(19). – С. 17–20.
- 3 Брюховецька Н. Ю. Економічний механізм забезпечення ефективного функціонування підприємств : автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.06.01 [Електронний ресурс] / Н. Ю. Брюховецька; НАН України. Ін-т економіки пром-сті. — Донецьк, 2001. — 32 с. — укр. <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2001/01bnyefp.zip>
- 4 Валдайцев С.В. Оценка бизнеса и инновации. / С. В. Валдайцев. – М. : Информационно-издательский дом “Филинь”, 1997. – 336 с. – ISBN 5-900855-74-0
- 5 Костирко Р.О., Тертична Н.В., Шевчук В.О. Комплексна оцінка вартості підприємства : монографія / Р. О. Костирко, Н. В. Тертична, В. О. Шевчук ; за заг. ред. М. Г. Чумаченка. – 2-ге вид, перероб. і доп. – Х. : Фактор, 2008. – 278 с. – ISBN 978-966-312-755-2.
- 6 Янчук Г. І. Застосування вартісного підходу в управлінні виробничими малими підприємствами : автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.04 [Електронний ресурс] / Г. І. Янчук; Східноукр. нац. ун-т ім. В.Даля. — Луганськ, 2007. — 19 с. — укр. <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2007/07vgivmp.zip>
- 7 Бланк И. А. Концептуальные основы финансового менеджмента / И. А. Бланк. – Ника-центр, Эльга. .– К., 2003. – 448 с. – ISBN 5-901620-38-0, 966-521-187-0
- 8 Шестова І. А. Стратегічне планування фінансової діяльності підприємства, орієнтоване на принцип оптимізації грошових потоків : автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.02 [Електронний ресурс] / І. А. Шестова; Донецький держ. ун-т економіки і торгівлі ім. М.Туган- Барановського. — Донецьк, 2001. — 17с. <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2001/01siaogp.zip>
- 9 Хлевицька Т. Б. Грошові потоки в логістиці торговельних підприємств: сутність та механізми оптимізації : автореф. дис... канд. екон. наук: 08.07.05 [Електронний ресурс] / Т. Б. Хлевицька; Донец. держ. ун-т економіки і торгівлі ім. М.Туган-Барановського. — Донецьк, 2005. — 19 с. — укр. <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2005/05htbsmo.zip>
- 10 Оцінювання інвестиційної діяльності підприємств: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.01 [Електронний ресурс] / О.П. Просович; Нац. ун-т "Львів. політехніка". — Л., 2005. — 22 с. — укр. <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2005/05popidp.zip>
- 11 Заревчацька Т. В. Застосування доходного підходу в системі оцінки вартості малого підприємства / Т. В. Заревчацька // Таврійський науковий вісник : Науковий журнал. Вип.63. – Херсон: Айлант. 2009., 380 с. – С. 264-272
- 12 Осадчук Н. В. Удосконалення управління високоліквідними оборотними коштами підприємств хлібопекарської промисловості: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.07.01 [Електронний ресурс] / Н. В. Осадчук; НАН України. Ін-т пробл. ринку та екон.-екол. дослідж. — О., 2005. — 20 с. — укр. <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2005/05onvphp.zip>
- 13 Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 4 “Звіт про рух грошових коштів”, Затверджено Наказом Містерства фінансів України 31.03.99 N 87 // <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0398-99>